

<i>Betrokken afdelingen:</i>	Expertisekring Taalbewust hoger onderwijs (Kenniscentrum Talentontwikkeling) Taal & Toelating (Onderwijs & Ontwikkeling)
<i>Hoofdauteurs:</i>	Mirjam de Bruijne, Tamar Israël, Evelyne van der Neut, Jacqueline van Kruiningen
<i>Versie:</i>	November 2024

Inleiding

Taal vormt het voertuig voor denken en leren, voor communicatie en kennisdeling, en voor persoonlijke en professionele ontwikkeling. In het hoger beroepsonderwijs vergroten studenten hun talige repertoire met de complexere taal van de studie en de specifieke taal van het vakgebied. De centrale rol van taal bij het denken, het leren en de beroepsuitoefening maakt taalontwikkeling tot een kernaspect van ons onderwijs.

We weten ook dat de talige prestaties van hbo-studenten vaak niet voldoen aan de verwachtingen van de opleiding en van het werkveld (Jansen et al., 2022; Warps et al., 2021). Onvoldoende taalcompetentie van studenten kan leiden tot studievoortgangsproblemen, tot gevoel van uitsluiting en tot (start)problemen in de beroepspraktijk (Van Kruiningen, 2023). Ook bestaan in de samenleving meer in het algemeen zorgen over een dalende taalvaardigheid (Meelissen et al., 2022). De grootstedelijke context en de diverse samenstelling van de studentenpopulatie van onze hogeschool maken aandacht voor de Nederlandse taal, en voor andere talen die studenten tijdens en buiten hun studie en werk gebruiken, extra relevant. Taalbewust hoger onderwijs kan bijdragen aan het versterken van de taalcompetentie van studenten, en daardoor aan hun studiesucces, hun beroepssucces en hun welbevinden.

Onder 'taalcompetentie' van studenten in het hoger onderwijs verstaan we:

de kennis, vaardigheden en attitudes die voor [...] studenten in het hoger onderwijs een voorwaarde vormen om tijdens en na hun opleiding [...] taal adequaat en doelgericht te gebruiken en daarbij te putten uit een breed talig repertoire met zowel een algemene als een vakspecifieke component.
(Jansen et al., 2022, p. 12)

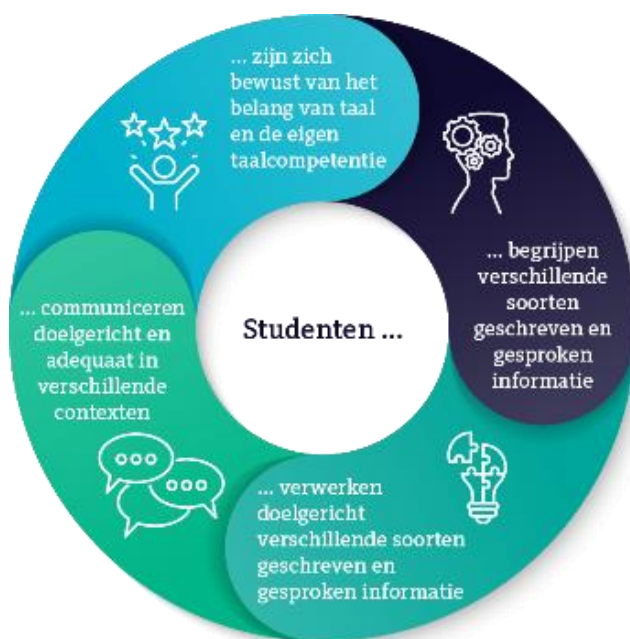
In het Taaluniekader *Taalcompetent in het hoger onderwijs* worden daarbij vier aspecten van taalcompetentie onderscheiden, zie figuur 1. Voor een uitgebreide beschrijving, zie:

<https://taalunie.org/publicaties/212/taalcompetent-in-het-hoger-onderwijs>.

In deze kennisbasis presenteren we een onderbouwing voor werken aan krachtig taalbewust hoger onderwijs aan Hogeschool Rotterdam¹ op basis van actuele inzichten. Samen met zes *uitvoeringsprincipes* vormt deze kennisbasis een uitwerking van één van de kennisdomeinen binnen het hogeschoolbrede thema *onderwijskwaliteit*.

Figuur 1

Aspecten van taalcompetentie in het hoger onderwijs (Vanhooren & Wulftange, 2022).

¹ Deze kennisbasis is deels gebaseerd op de HR-taalvisie uit 2018 (Van der Neut et al.).

Steeds meer opleidingsteams van Hogeschool Rotterdam zijn zich bewust van het belang van taal (Israël & Van der Neut, 2022). Deze kennisbasis biedt docenten, docententeams en opleidingsmanagement een gemeenschappelijk denk- en werkkader om te spreken over de rol van taal in onderwijs en te werken aan taalbewuste curricula en een taalbewuste didactiek. Daarmee sluiten we aan op de specifieke context van Hogeschool Rotterdam, waarin onderwijsteams erop gericht zijn om vanuit een uitdagende leeromgeving en een cultuur van hoge verwachtingen bij te dragen aan studentsucces (Strategische agenda 2023–2028). Elke opleiding kan deze kennisbasis met behulp van de uitvoeringsprincipes vertalen naar een opleidingsspecifieke invulling van visie, beleid en curriculum, aansluitend bij de studenten en bij de talige eisen van het corresponderende beroepenveld.

Deze kennisbasis sluit verder aan bij diverse landelijke visiestukken en beleidsontwikkelingen, zoals de geplande overheidsmaatregel om de Nederlandse taalvaardigheid van studenten in het hoger onderwijs te bevorderen (Wetsvoorstel *Internationalisering in Balans*), het KNAW-rapport *Talen voor Nederland* (2022), de Taalunie-kaders *Iedereen Taalcompetent* (Vanhooren et al., 2017) en *Taalcompetent in het hoger onderwijs* (Vanhooren & Wulftange, 2022) en de adviestekst van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren (2015).

Het belang van taal voor studenten van Hogeschool Rotterdam

Voor studenten speelt taal een rol in ten minste drie domeinen en aspecten van hun leven: 1) bij het leren, 2) in hun toekomstige beroep, en 3) in hun persoonlijke en maatschappelijke leven.

Taal en leren

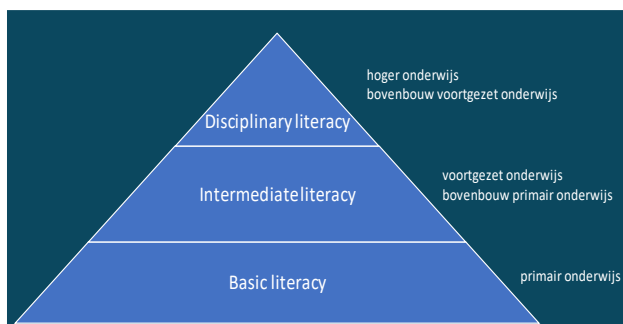
Taal en leren zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Een groot deel van het leren gebeurt immers in of met gebruik van taal. Denk aan het belang van *luister- en leesvaardigheid* bij het volgen van lessen en het bestuderen van studiemateriaal, aan de rol van *interactie* bij het samen leren, en de waarde van *schrijven* als een probleemoplossende activiteit die reflectie bevordert en tot nieuwe ideeën en inzichten kan leiden. Zowel het verwerven als het creëren van kennis verloopt via gesproken en geschreven taal (Mercer, 2000; Vygotsky, 1962). Taal ondersteunt het denken en het leren (Coyle & Meyer, 2021) en taalvaardigheid vergroot de kans op studiesucces (De Bakker et al., 2015; De Moor & Colpaert, 2019; De Wachter & Heeren, 2013; De Wachter et al., 2013; Elder et al., 2007; Heeren, 2021). Ook het beoordelen van verworven kennis gebeurt vaak door middel van taal, in toetsen en verslagen.

Naarmate leerlingen en studenten verder komen in hun schoolcarrière, wordt een steeds groter beroep gedaan op hun taalkennis en taalvaardigheid. Naast steeds complexere schooltaal verwachten we meer gespecialiseerde taalcompetentie, verbonden met de inhoud van schoolvakken en beroepen (Shanahan & Shanahan, 2008 – zie figuur 2).

Het technische domein vraagt bijvoorbeeld van studenten dat zij grafieken, diagrammen en tabellen kunnen lezen en interpreteren en verbinden met omringende tekst. In het geschiedenisonderwijs staan bijvoorbeeld vaak betogende teksten centraal en is het van belang dat studenten leren om een inschatting te maken van de auteur van de tekst en van de bron (Shanahan & Shanahan, 2008). Studenten in het hoger beroepsonderwijs komen als het ware in aanraking met twee ‘nieuwe talen’: de abstractere en meer formele taal van het studeren² en de specifieke vaktaal van het toekomstige beroep (Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, 2015; Vanhooren et al., 2017).

Figuur 2

De toenemende specialisatie van taalontwikkeling (naar: Shanahan & Shanahan, 2008)

Die verwevenheid van taal en leren vraagt om aandacht voor taal, geïntegreerd in het curriculum (Coyle & Meyer, 2021; Hajer & Meestringa, 2020; Van den Branden en Vanbuel, 2023). Essentieel voor zo’n aanpak is dat opleidingen de kenmerken van het taalgebruik dat bij het opleidingsdomein hoort, en de talige vaardigheidseisen die het vak stelt, expliciteren voor hun studenten en verwerken in hun leerdoelen (Van der Neut et al., te verschijnen). Dat gebeurt in de onderwijspraktijk lang niet altijd (Hattie & Timperley, 2007; Van Kruiningen et al. 2018; Wingate, 2019), met als gevolg een ‘verborgen curriculum’ dat niet bevorderlijk is voor het behalen van studieresultaten. Een doordachte curriculumopbouw waarin studenten bewust

² Hierbij wordt vaak gesproken van ‘academische taalvaardigheid’, een term die voor een hogeschool mogelijk vragen oproept. De kenmerken die daarbij horen zijn echter onverminderd relevant voor het hoger beroepsonderwijs: verbanden leggen, logisch redeneren en informatie ordenen. Zie Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren, 2015, p. 9.

steeds complexere talige taken steeds zelfstandiger leren uitvoeren, vraagt om constructieve afstemming tussen leeruitkomsten, toetsing en leeractiviteiten.

Taalremediëring

De centrale rol van taal bij het leren, bij professionele ontwikkeling en beroepsuitoefening, vraagt om aandacht voor taal als integraal onderdeel van het curriculum, gericht op *alle* studenten. Uitgaand van de verschillende startposities en achtergronden van studenten, en verschillen in hun ontwikkeling, kan behalve de nodige differentiatie binnen die integrale aanpak, voor sommige (groepen) studenten een flankerend aanbod gewenst zijn. Aan HR wordt extra taalondersteuning bij sommige instituten georganiseerd vanuit het instituut of een opleiding; daarnaast is er een HR-breed aanbod. Zie [Taalcentrum HR](#) voor informatie over taalcoaching en een aanbod op het terrein van Nederlands als tweede taal en dyslexie.

Taal en het beroep

Hogeschool Rotterdam stelt zich ten doel studenten op te leiden tot hooggekwalficeerde, zelfstandige, reflectieve en veerkrachtige professionals voor de beroepen van vandaag en morgen (Strategisch agenda 2023–2028). Daartoe wil de hogeschool de studenten gereedschap meegeven waarmee ze als *toekomstmaker* krachtig kunnen handelen in een omgeving die continu verandert' (p. 7). Taalcompetentie behoort zeker tot dat gereedschap; talige beroepscompetenties zijn essentieel voor de beroepsuitoefening van toekomstige hbo-professionals (Faber-de Lange & Van der Pool, 2015; KNAW, 2018; Koeleman, 2019; Lievens, 2013; Terlouw et al., 2019).

Juniormakelaar Tim: "Taal is key; zonder aandacht voor taal in mijn werk kan ik niet werken aan professioneel succes, heb ik geen tevreden klanten, en verlopen werk- en afstemmingsprocessen moeizamer en problematischer. Het staat of valt allemaal met taal." (Uit openbare les *In verband met Taal*, Van Kruiningen, 2023, p. 33)

Van hbo-professionals verwachten we dat ze zowel binnen hun vakgebied als vakoverstijgend en verbindend met elkaar en andere partners (zoals cliënten) kunnen samenwerken en communiceren. Dit doet een groot beroep op de kennis en beheersing van een breed repertoire aan tekstgenres, registers en talige

strategieën (Vanhooren et al., 2017). Voor de opleidingen is er een taak weggelegd om studenten te ondersteunen bij het doel- en omgevingsbewust leren communiceren via verschillende (ook digitale) kanalen. Dat betekent ook dat studenten leren om taalgebruik af te stemmen op verschillende contexten en partners, en dat zij over voldoende taalcompetentie beschikken om een leven lang te blijven leren binnen het vakgebied. Dat is nodig om doelen te kunnen bereiken en tot betekenisvolle interactie te komen (Coyle & Meyer, 2021; Meyer et al., 2015; Vanhooren et al., 2017; Vanhooren & Wulftange, 2022).

Aan de slag gaan als beroepsbeoefenaar vraagt ook van studenten dat ze zich leren te verhouden tot hun eigen professionele identiteit en de verschillende rollen die zij daarbij vervullen. Dit is deel van hun professionele persoonsvorming. Daartoe zal de student vaak en veel op het eigen handelen en ontwikkeling moeten reflecteren, een activiteit die op zichzelf taalcompetentie vereist en een voorwaarde vormt voor zelfregulerend leren (Jolles, 2024; Vanhooren et al., 2017; Van Kruiningen, 2023). Ook inhoudelijk speelt taal een belangrijke rol in die reflectie: professionele persoonsvorming vraagt om bewustzijn van de rol van taal bij die persoonsvorming. Het gaat dan om reflectie op hoe taal het denken en (professionele) handelen bepaalt. Bewustzijn van hoe taalgebruik effect heeft op de werkelijkheid, op onderlinge verhoudingen, en op persoonlijke en professionele identiteitsvorming, vormt een voorwaarde voor professionele ontwikkeling (Brinkgreve et al., 2020).

Voorbeelden van taalbewustzijn in relatie tot professionele persoonsvorming

Ik ontwikkel mijzelf.

Ik leer verschillende talen/taalvariëteiten hanteren.

Ik durf mij in gesprekken anders op te stellen.

Ik heb een verrijkte woordenschat waardoor ik serieuzer word genomen.

Ik merk dat in de ene situatie/relatie ander taalgebruik nodig is dan in de andere.

De ontwikkeling van dergelijk taalbewustzijn vereist dat ook docenten zich bewust zijn van de rol van taal, van hun eigen taalcompetentie, en van hun functie als rolmodel (Vanhooren & Wulftange, 2020).

Taal in de samenleving

Niet alleen het professionele handelen, maar ook het samenleven in de 21ste eeuw vereist een brede en diepgaande taalcompetentie (Raad voor de Nederlandse taal en letteren, 2015). Mensen staan steeds meer en op meer verschillende manieren met elkaar in contact. Studenten van Hogeschool Rotterdam zijn

onderdeel van een steeds complexere en globaliserende wereld en studeren in een grootstedelijke, multiculturele context. Een goede beheersing van de Nederlandse taal biedt toegang tot (de waarden, normen en gewoonten van) de maatschappij, waarbij taal fungeert als 'krachtig bindmiddel dat communicatie mogelijk maakt [en] samenhang kan verstevigen' (Vanhooren et al., 2017, p. 11). Taalcompetentie vormt ook een voorwaarde voor ontwikkeling van studenten tot weerbare, veerkrachtige burgers en voor het vergroten van kansengelijkheid. Daarnaast heeft een meertalige en internationaal georiënteerde samenleving als Nederland behoefte aan burgers en professionals die open staan voor van meerdere talen en culturen in een inclusieve samenleving (KNAW, 2018). Taalbewust onderwijs vormt een belangrijke component van een inclusieve didactiek (Smit, 2022).

Taal en generatieve AI

Het toerusten van onze studenten voor een wereld waarin kunstmatige intelligentie een steeds grotere rol speelt, vraagt om keuzes in ons onderwijsontwerp. Hoe verhoudt het gebruik van generatieve AI (denk aan taalmodellen als ChatGPT) zich tot de ontwikkeling van kennisopbouw en tot het kritisch denkvermogen van onze studenten? En tot taalvaardigheid, communicatie en creatief denken? Juist in tijden waarin toepassingen van generatieve AI snel gemeengoed worden tijdens de studie en in het beroep, vormt taalbewustzijn een essentiële component van strategische communicatieve competentie. Inzicht in taalkeuzes en het kunnen reflecteren op AI-output, vormt een essentiële component van AI-geletterdheid en dus van taalbewust (hoger) onderwijs (voor verdere verdieping, zie: Fivez et al., 2024; Okkinga & Vrouwe, 2023; Van der Stappen, te verschijnen.)

Naar zes uitvoeringsprincipes voor taalbewust hoger onderwijs

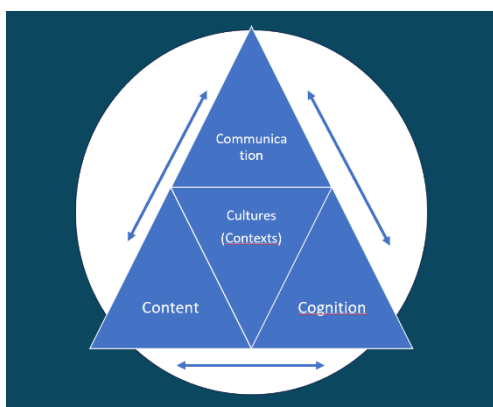
Een taal- en vakgeïntegreerde invulling van het curriculum doet recht aan de rol van taal bij het leren, in de beroepspraktijk en in de maatschappij. De opleidingscontext en het vakgebied waarvoor de studenten worden opgeleid vormen altijd het uitgangspunt voor het gesprek over taal in het curriculum. Hierbij staan hier de volgende – aan elkaar gerelateerde – concepten centraal:

- *Content*: de inhoudelijke leerdoelen (op curriculum-, cursus- of projectniveau).
- *Cognition*: de denkprocessen/cognitieve verwerkingsprocessen (bijvoorbeeld interpretatie- en redeneerprocessen) die vereist zijn om leeractiviteiten uit te kunnen voeren, om bovengenoemde leerdoelen te kunnen bereiken.
- *Communication/language*: de ontwikkeling van taalcompetentie en een communicatieve focus op taalgebruik in relatie tot betekenis/vakinhoud (bijvoorbeeld: gebruik van lees- en gespreksstrategieën).
- *Cultures/Contexts*: het bekendmaken van studenten met de disciplinespecifieke manieren van communiceren en de genres in een vakgebied en het bevorderen van intercultureel bewustzijn.
(naar: het 4C's framework, zie figuur 3.)

De synergetische verbinding tussen deze vier C's vormt de kern van het werken aan taal- en vakgeïntegreerd onderwijs, waarbij de waarde die een opleidingsteam hecht aan elk van die aspecten bepaalt waar de nadruk in het curriculum op kan liggen. Door de logische verbinding tussen deze concepten vormt taal/communicatie als vanzelfsprekend een integraal onderdeel van het curriculum waarin recht wordt gedaan aan de in deze kennisbasis beschreven rol van taal bij het leren, in het beroep en in de maatschappij.

Figuur 3

4C's framework, naar: Coyle, Hood & Marsh (2010); Coyle & Meyer (2021)

Hoe krijgen deze inzichten vorm in het ontwerp van betekenisvolle leertaken, in instructie, begeleiding, feedback en het toetsprogramma? En in het gesprek hierover in het opleidingsteam?

In deze kennisbasis hebben we deze inzichten geconcretiseerd in zes 'uitvoeringsprincipes', die opleidingsteams kunnen hanteren om aandacht voor taal welbewust en betekenisvol in te bedden in het curriculum en in hun onderwijsbeleid. De zes principes zijn:

- ❖ ***Beschouw het stimuleren van de taalontwikkeling van studenten als een collectieve verantwoordelijkheid.***
- ❖ ***Verbind in het onderwijs aandacht voor taal met (andere) vakinhouden en met beroepsleerdoelen, in alle aspecten van het onderwijs.***
- ❖ ***Verwerf als team inzicht in het kenmerkende taalgebruik van de studie en het beroep.***
- ❖ ***Stimuleer de ontwikkeling van het taalbewustzijn van studenten en docenten.***
- ❖ ***Organiseer kennisdeling en gezamenlijke professionalisering rondom taalbewust onderwijs.***
- ❖ ***Ontwikkel een visie op de rol van taal in de opleiding en formuleer opleidingsspecifiek taalbeleid.***

Kijk voor een volledig overzicht van de uitvoeringsprincipes, met bijbehorende good practices en tools op hr.nl/leidraadtaalbewusthogeronderwijs.

Figuur 4

Illustratie van de uitvoeringsprincipes op de startpagina van de Leidraad taalbewust hoger onderwijs

De principes zijn bewust niet genummerd. Ze hoeven namelijk niet in een vaste volgorde toegepast of gerealiseerd te worden, en bieden logischerwijs ook geen kant-en-klaar (*one size fits all*) recept. Individuele docenten en teams kunnen aan de slag gaan met een principe dat aanspreekt en dat aansluit bij wat binnen de opleiding al gebeurt of nodig is. Een individuele docent kan principes gebruiken om een les of cursus taalbewuster vorm te geven. En door als team werk te maken van de uitvoeringsprincipes ontstaat een taalrijk en taalontwikkelingsgericht curriculum, waarin leertaken en talige beroepsgerichte taken op een zinnige manier zijn geïntegreerd.

De zes uitvoeringsprincipes zijn in de online *Leidraad Taalbewust hoger onderwijs* (in ontwikkeling) voorzien van concrete voorbeelden uit de HR-onderwijspraktijk, praktische handvatten, toepassings‘tools’ en verder verdiepingsmateriaal.

De leidraad-in-ontwikkeling is (voorlopig) te vinden op de pagina van het lectoraat Taalbewust hoger onderwijs en heeft als directe link:

<https://hr.nl/leidraadtaalbewusthogeronderwijs>

Literatuurlijst kennisbasis *Taalbewust hoger onderwijs*

- Brinkgreve, C., Koenen, E., & Bloemink, S. (Eds.). (2020). *Taalkracht: Andere woorden, andere werelden*. ISVW.
- Coyle, D. (2007). Content and Language Integrated Learning: Towards a connected research agenda for CLIL pedagogies. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 10(5), 625–646. <https://doi.org/https://doi.org/10.2167/beb459.0>
- Coyle, D., Hood, P., & Marsh, D. (2010). *Content and Language Integrated Learning*. Cambridge University Press. <https://doi.org/https://doi.org/10.1080/13670050.2017.1387516>
- Coyle, D., & Meyer, O. (2021). *Beyond CLIL. Pluriliteracies teaching for deeper learning*. Cambridge University Press.
- De Bakker, I., Meuffels, B., Muris, M., & Rietstap, E. (2015). Diagnose en remediëring van schrijfvaardigheidsproblemen bij eerstejaarsstudenten Geesteswetenschappen. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 37(2), 127–158.
- De Moor, A., & Colpaert, T. (2019). Taal telt: taalscreening in het eerste jaar hoger onderwijs. In D. Berckmoes, P. Bonne, J. Heeren, M. Leuridan, I. Mestdag, & J. Vrijders (Eds.), *Taalbeleid en taalondersteuning: wat werkt? Inspiratie en praktijkvoorbeelden uit het hoger onderwijs* (pp. 267–275). Lannoo.
- De Wachter, L., & Heeren, J. (2013). Een taaltest als signaal. De ontwikkeling en implementatie van een strategische taalvaardigheidstoets. *Levende Talen Tijdschrift*, 14(1), 19–27.
- De Wachter, L., Heeren, J., Marx, S., & Huyghe, S. (2013). Taal: noodzakelijke, maar niet enige voorwaarde tot studiesucces. Correlatie tussen resultaten van een taalvaardigheidstoets en slaagcijfers bij eerstejaarsstudenten aan de KU Leuven. *Levende Talen Tijdschrift*, 14(4), 28–36.
- Elder, C., Bright, C., & Bennet, S. (2007). The role of language proficiency in academic succes: perspectives from a New Zealand University. *Melbourne Papers in Language Testing*, 12(1).
- Faber-de Lange, B., & Van der Pool, E. (2015). De communicatief competente professional in de ogen van managers. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 37(2), 217–157. <https://doi.org/https://doi.org/10.1557/TVT2015.2.FABE>
- Fivez, K., De Wachter, L., Van Soom, C., De Groef, B. *Wetenschappelijk schrijven in tijden van AI*. Borgerhoff & Lamberigts.
- Hajer, M., & Meestringa, T. (2020). *Handboek taalgericht vakonderwijs*. Coutinho.
- Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of Educational Research*, 77(1), 81–112.
- Heeren, J. (2021). *Academic lanuage proficiency as a predictor of academic achievement*. Proefschrift. KU Leuven.
- Hogeschool Rotterdam. (2023). *Strategische agenda 2023–2028 – Talent voor transitie. Hoger beroepsonderwijs en praktijkgericht onderzoek voor de samenleving van morgen*.
- Hogeschool Rotterdam. (te verschijnen) *Tien uitvoeringsprincipes en een gedeelde kennisbasis Onderwijskwaliteit*. Hogeschool Rotterdam.
- Israël, T. & Van der Neut, E. (2022). *WERKplaats Taal. Evaluatie werkplaatsjaar 2021–2022*.

- Jansen, C., De Wachter, L., Van Dun, P., & Frik, T. (2022). *Taalcompetentie in het Nederlands van Nederlandstalige studenten in het hoger onderwijs in Nederland en Vlaanderen. Rapport in opdracht van de Taalunie*. Taalunie.
- Jolles, J. (2024). Ontwikkel zelfregulatie: stimuleer taalvaardigheid. In H. Drok, R. Kneyber, & V. Devid (Eds.), *Reguleer! Een pedagogisch-didactische verkenning van zelfregulerend leren*. Telos. <https://toetsrevolutie.nl/boek/reguleer-een-verkenning-van-zelfregulerend-leren/>
- KNAW. (2018). *Talen voor Nederland*. <https://www.knaw.nl/nl/publicaties/talen-voor-nederland>
- Koeleman, P. (2019). *Professioneel taalgebruik in het economische beroepenveld. Behoeftanalyse voor (taal)curriculumontwerp in het hoger economisch onderwijs. Proefschrift*. LOT.
- Lievens, J. (2013). *Are communication skills important for engineers? A relevant research question for engineering students and curriculum designers* 41st SEFI Conference, 16–20 September 2013, Leuven.
- Meelissen, M., Maassen, N., Gubbels, J., Van Langen, A., Valk, J., Dood, C., Derks, I., In 't Zandt, M., & Wolbers, M. (2023). *Resultaten PISA-2022 in vogelvlucht*. Universiteit Twente. <https://doi.org/10.3990/1.9789036559461>
- Mercer, N. (2000). *Words and minds. How we use language to think together*. Routledge.
- Meyer, O., Coyle, D., Halbach, A., Schuck, K., & Ting, T. (2015). A pluriliteracies approach to content and language integrated learning – mapping learner progression in knowledge construction and meaning-making. *Language, Culture and Curriculum*, 28(1), 41–57.
- Okkinga, M., & Vrouwe, I. (2023). Adaptatie en weerstand: ChatGPT in het onderwijs [Online tijdschrift]. *Science Guide*, 2024. Retrieved 6 februari 2024, from <https://www.scienceguide.nl/2023/12/adaptatie-en-weerstand-chatgpt-in-het-onderwijs/>
- Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren. (2015). *Vaart met taalvaardigheid*. Taalunie.
- Van Berkel, A. & Sluijsmans, D. (red.) (te verschijnen). *Toetsing vanuit een curriculair perspectief*. Uitgeverij TELOS.
- Smit, J. (2022). *In alle talen. Hoe een meertalige aanpak ons onderwijs toegankelijker, rijker en eerlijker kan maken. Openbare les 10 juni 2022*. Hogeschool Utrecht. Terlouw, C., Kuiper, C., & Van der Pool, E. (2019). Taal en communicatieve competentie in het hbo: een inleiding. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 37(2–3), 4–26.
- Van den Branden, K., & Vanbuel, M. (2023). *Taal op school. 75 vragen over taalbeleid in het secundair onderwijs*. Pelkmans.
- Van der Neut, E., Pleisner, Ch., Wertenbroek, E., Van den Heuij, K. & Israël. (2018). *Taal centraal bij Hogeschool Rotterdam. Hogeschoolbrede visie op taalontwikkeling van studenten*. Project Taal en Studiesucces, Hogeschool Rotterdam.
- Van der Neut, E., De Mos, L., Israël, T. Kuiper, C., Van Kruiningen, J.F., (te verschijnen). Taalbewust toetsen. In: Van Berkel, A. & Sluijsmans, D. (red.) *Toetsing vanuit een curriculair perspectief*. Uitgeverij TELOS.
- Van der Stappen, E. (te verschijnen). De waarde van AI in toetsing. In: Van Berkel, A. & Sluijsmans, D. (red.) *Toetsing vanuit een curriculair perspectief*. Uitgeverij TELOS.
- Van Kampen, E., Mearns, T., Meirink, J., Admiraal, W., & Berry, A. (2018). *How do we measure up? A review of Dutch CLIL subject pedagogies against an international backdrop*. Dutch

- Journal of Applied Linguistics, 7(2), 129-155. Van Kruiningen, J. F. (2023). *In verband met taal. Naar een gedeelde kennisbasis over taalbewust hoger onderwijs*. Hogeschool Rotterdam Uitgeverij.
- Van Kruiningen, J. F., Muntinghe, F., Van der Weele, E., & Verdenius, H. (2018). De zoektocht van docenten naar schrijfcriteria voor reflectietaken in een competentiegericht curriculum. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 36(2), 48-61.
- Van Kruiningen, J. F. (2023). *In verband met taal. Naar een gedeelde kennisbasis over taalbewust hoger onderwijs*. Hogeschool Rotterdam Uitgeverij.
- Vanhooren, S., Pereira, C., & Bolhuis, P. (2017). *Iedereen taalcompetent*. Algemeen secretariaat van de Nederlandse Taalunie.
- Vanhooren, S., & Wulftange, L. (2020). *De taalcompetente leraar. Een referentiekader voor taalcompetenties van leraren in Nederland en Vlaanderen*. Taalunie.
- Vanhooren, S., & Wulftange, L. (2022). *Taalcompetent in het hoger onderwijs. Kader voor een taalcompetentieversterkend aanbod aan hogescholen en universiteiten*. Algemeen secretariaat van de Nederlandse Taalunie.
- Vygotsky, S. L. (1962). *Thought and language*. MIT Press.
- Warps, J., De Visser, M., Lodewick, J., & Termorshuizen, T. (2021). *Verkenning vervolgonderwijs. Wensen van het vervolgonderwijs betreffende kennis en vaardigheden van geslaagden uit het voortgezet onderwijs*. ResearchNed.
<https://www.researchned.nl/2022/01/onderzoek-behoefte-vervolgonderwijs-ten-behoeve-van-curriculumherzieningen-in-het-vo/?type=project>
- Wingate, U. (2019). Achieving transformation through collaboration: the role of academic literacies. *Journal of Learning Development in Higher Education*, 15.